

LBRIS

We know
books

MARY FIELD BELENKY
BLYTHE MCVICKER CLINCHY
NANCY RULE GOLDBERGER
JILL MATTUCK TARULE

cunoașterea
feminină

DEZVOLTAREA SINELUI,
A VOCII ȘI A MINȚII

Traducere din limba engleză de
CORNELIA DUMITRU

LITERA
București

CUPRINS

<i>Prefața celei de-a zecea ediții aniversare: destăinuirii</i>	9
<i>Prefața primei ediții</i>	33
<i>Mulțumiri</i>	35

INTRODUCERE

Dincolo de tăcere	41
-------------------------	----

PARTEA I

MODALITĂȚILE DE CUNOAȘTERE

1. Tăcerea.....	69
2. Cunoaștere primită: ascultarea vocii altora	85
3. Cunoaștere subiectivă: vocea interioară.....	109
4. Cunoaștere subiectivă: căutarea sinelui	143
5. Cunoaștere procedurală: vocea rațiunii	158
6. Cunoaștere procedurală: cunoaștere separată și conectată.....	177
7. Cunoaștere construită: integrarea vocilor	223

8. Viața familială și politica discuției.....	257
9. Către un învățământ pentru femei.....	307
10. Predare conectată.....	341
<i>Anexa A</i> Planul interviului.....	365
<i>Anexa B</i> Dialectica educațională.....	373
<i>Bibliografie</i>	375
<i>Indice</i>	395

PREFAȚA CELEI DE-A ZECEA EDIȚII ANIVERSARE: DESTĂINUIRI

Analizând deceniul scurs de la publicarea volumului *Women's Ways of Knowing* (WWK – *Cunoașterea feminină*), s-ar părea că efectul cel mai important al cărții este opera pe care a generat-o. Eseurile cuprinse în noul nostru volum, *Knowledge, Difference, and Power: Essays Inspired by Women's Ways of Knowing* (*Cunoașterea, deosebire și putere: Eseuri inspirate de Cunoașterea feminină*, Goldberger, Tarule, Clinchy și Belenky, 1996) descriu această activitate. Aici relatăm o poveste mai personală, care începe din perioada când WWK nu exista nici măcar în imaginație. Sunt patru istorisiri despre cum s-au petrecut lucrurile pentru noi: cum ne-am întâlnit și am lucrat împreună la ceva ce a pornit ca un proiect, dar s-a transformat într-o carte, iar conversațiile dintre noi patru au devenit treptat discurs public, cu o comunitate tot mai largă de colegi. La final, reflectăm la starea lucrurilor de acum, când nu mai facem parte dintr-un *noi* colectiv, dar acea experiență ne-a marcat pentru totdeauna.

Cum a început totul

Iată cum își amintește Jill: proiectul *Cunoașterea feminină* a fost conceput într-un jacuzzi din French Lick, Indiana, unde seară de seară, după o zi petrecută evaluând proiecte susținute de Fondul pentru Optimizarea Învățământului Postliceal (Fund for the Improvement of Post-Secondary Education,

FIPSE), avea loc o întâlnire informală la care ea, Nancy și altele începeau să vorbească despre experiențele femeilor în învățământul superior. „Proiectul s-a născut”, spune Jill, „într-un jacuzzi din White River Junction, Vermont, unde ne-am strâns toate patru ca să discutăm posibilitatea de a înainta la FIPSE o propunere pe acest subiect.”

Noi toate studiaserăm, individual, dezvoltarea studenților și ne mirau și ne îngrijorau anumite nemulțumiri exprimate de studente în legătură cu experiențele lor educaționale. Nancy și Blythe făceau un studiu longitudinal care înregistra evoluția studenților din instituțiile lor (respectiv Simon’s Rock Early College și Wellesley College) și începuse să le intereseze în mod deosebit *schema* dezvoltării intelectuale și etice elaborată de William Perry (1970). Mary și Jill își susținuseră de curând licențele la Harvard (unde studiaseră, printre alții, cu Perry). Jill era implicată în organizarea programelor pentru studenți adulți la Goddard College. Mary continua, alături de Carol Gilligan, cercetarea despre dezvoltarea femeilor.

Cea care ne-a organizat a fost Nancy, în parte deoarece ea putea spune că știa pe toată lumea – pe Jill de la ședințele FIPSE, pe Blythe de la primele întruniri a ceea ce avea să devină rețeaua Perry, pe Mary de la Harvard School of Education, unde lucra cu Kohlberg sau Gilligan. Pe de altă parte, Blythe nu cunoștea aproape pe nimeni și-și amintește că a condus cu emoții pe Route 89, spre prima întâlnire de la motelul din White River Junction. Știa că este ultima căreia i se ceruse să se alătore grupului și nu era prea sigură de ce fusese aleasă. Se gândea că poate, pentru a obține o finanțare de la guvern, aveau nevoie de balastul unei colege de la o instituție mai tradiționalistă (mai scortosă?) decât instituțiile reprezentate de celelalte. Poate că, de fapt, nu aveau nevoie de ea – ci numai de recomandările ei.

Blythe povestește că neliniștile i s-au risipit aproape de îndată ce a ajuns la motel:

Aproape imediat ne-am implicat cu însuflețire în ceea ce femeile pe care urma să le interviewăm ar fi numit „discuție serioasă”. Fără îndoială acestor trei femei le păsa cu adevărat și se gândiseră serios la studiu, la genul meu de cercetare. Și era evident că împărtășeam un fel de zel misionar – lucru rar întâlnit în mediile academice unde-mi exercitam meseria.

Și Mary a sosit la întâlnire cu dubii. Își amintește:

Venisem convinsă că pe acele trei femei nu aveau să le intereseze întrebările pe care doream să le aprofundez. Erau absorbite în studii privind impactul experiențelor din facultate asupra dezvoltării femeilor; eu voiam să studiez mame sărace care creșteau copii mici – unul dintre cele mai marginalizate și mai desconsiderate grupuri în societate. Voiam să examinez, de asemenea, câteva servicii de asistență socială care păreau să schimbe într-adevăr lucrurile în viața mamelor sărace. În mare măsură, erau organizații fondate și gestionate de femei pentru femei. Credeam că un asemenea studiu avea să îmi ofere un prilej rar de a vedea în ce fel structurează femeile organizațiile atunci când au efectiv un cuvânt de spus în gestionarea situației.

Cum aveau să mă trateze pe mine și să se ocupe de interesele mele? Din experiență personală știam că, atunci când începi să vorbești despre mame și maternitate cu majoritatea educatorilor și a experților în științe sociale, ochii încep să privească în gol și conversațiile lăncezesc. Reacția asta îmi amintea de felul cum fusesem tratată pe vremea

când eram mamă *casnică*, fără alt rol social bine definit la care lumea să se poată raporta.

La fel ca Blythe, Mary și-a dat repede seama că temerile ei erau nefondate.

Ochii acestor trei femei n-au început să privească în gol, ci am fost ascultată cu multă atenție. Au pus întrebări la obiect. Nu-mi mai aduc aminte cine a spus: „În regulă. Bine. Vom numi aceste programe destinate mamelor «facultatea invizibilă». Vorbele astea îmi răsună și azi în urechi. În clipa când au fost rostite aceste cuvinte, am înțeles că eram inclusă, cu tot cu întrebările și preocupările mele.

Însă ne confruntam cu o misiune enormă. Fiecare se întreba în ce fel am fi putut să conturăm un singur proiect din niște interese atât de diverse? Avea să iasă un talmeș-balmeș. Nimeni n-ar fi finanțat vreodată un asemenea ghiveci. Nancy își aduce aminte: „Mă mișcam de colo-colo prin camera cuiva – vorbind în permanență – încercând să găsim exact în ce variantă voiam (sau puteam) să colaborăm“.

Ce fel de raționament și structură generică ar fi putut să cuprindă toate întrebările pe care le aveam? O observație revelatoare a fost aceea că femeile nu învață doar în sălile de clasă; ci și din relații, jonglând cu necesitățile vieții, ocupându-se de crize în familie și în comunități. La un moment dat, ne-am dat seama împreună că acea *educație* nu trebuia definită în sens restrâns. Îmi amintesc că descoperirea colectivă – acel *aha!* rostit în grup – mă entuziasmase la fel de mult ca denumirea pe care voiam să i-o dăm: Educație pentru dezvoltarea femeilor.

Deși pe toate patru ne impresiona în mod deosebit mișcarea femeilor, și în viața particulară activam în ea, până atunci feminismul nu ne modelase foarte mult munca, poate cu excepția lui Mary. În studiile despre dezvoltarea adolescentină și experiența universității, Nancy observase deosebiri de gen, dar încă nu făcuse din gen o temă centrală în cercetarea ei. Blythe studia femeile nu pentru că o interesau în special studiile de gen, ci întrucât în facultatea pentru femei unde preda nu avea la îndemână alți subiecți. Iar genul nu juca absolut nici un rol în disertația lui Jill. În acele prime conversații de la French Lick, Jill și Nancy începuseră să viseze la crearea unui proiect care să facă legătura dintre munca lor publică privind dezvoltarea studenților și activitatea lor din particular, despre problemele femeilor. Acum toate împărtășeam acest vis, iar ideea propusă la White River Junction promitea să îl împlinească.

Cum am lucrat

Când una dintre noi s-a referit la acea primă întâlnire drept „cea mai tare petrecere în pijamale la care am fost din clasa a șasea“, am făcut o înțelegere nescrisă să lucrăm „în maniera femeilor“, încercând totodată să dăm un nume acelei metode. Am decis, de exemplu, că dacă FIPSE urma să finanțeze proiectul, vom insista să avem patru cercetătoare pe poziții egale în locul tradiționalului *cercetător principal* unic. Spre surprinderea noastră, FIPSE a fost de acord cu asta și cu alte elemente neortodoxe ale propunerii noastre.

Grație generoasei susțineri morale și financiare din partea FIPSE, modelul de cercetare în stilul *petrecerii în pijamale* a devenit realitate. Am putut să ne întâlnim câte trei sau patru zile cel puțin o dată la două luni, de obicei acasă la una

dintre noi, ca să discutăm schema proiectului, pilotajul interviurilor și, în fine, datele colectate din interviuri. Am lucrat așezate la mese de sufragerie și de bucătărie. Pe fundal lătrau câini; în jur defilau copii. Am mers în plimbări lungi, vorbind în permanență. Uneori ne făceau de mâncare soții.

La început, și pentru o perioadă destul de lungă, am fost aproape copleșite de sarcina organizării datelor. Interviurile erau lungi și ample, explorând, printre altele, conceptul de sine, experiențele educative, relațiile, abordările chestiunilor morale și ideile femeilor despre gen. Cum să triem o asemenea harababură? Ne-a venit în ajutor prietena și colega noastră, scriitoarea și educatoarea Mildred Henry. Toate ne amintim momentul: ne întâlniserăm pentru câteva zile ca să începem munca analizării datelor. Stăteam într-o cameră uriașă, semăna cu un hambar, toți cei patru pereți lungi erau tapetați de sus până jos cu sute de foi cu pasaje din interviuri. Pereții parcă se strângeau în jurul nostru. Străduindu-ne să fim complet deschise față de cuvintele femeilor, să le înregistrăm fără părtinire, am încercat să ne golim mintea de toate prejudecățile, dar ne afundam sub povara acestor cuvinte; auzeam doar o cacofonie.

Milly Henry s-a ridicat și a pășit hotărât în fața încăperii. Ne-a muștrătat cel puțin metaforic, gesticulând cu arătătorul. Ne-a provocat să ne punem mintea la contribuție în loc să o golim. „Sunteți femei deștepte“, a spus; „aveți capul plin de cunoștințe. Folosiți-le.“ Ne-a dirijat spre o discuție care a produs o listă de categorii ce vor servi ca scheme preliminare de ordonare. Mary își amintește că în acel moment încăperea era scaldată în lumină, chiar dacă știe că, în realitate, camera aia aproape că n-avea ferestre. Cu timpul, aceste categorii au evoluat și au fost reconstruite ca „Dialectica educațională“,

reprodusă la sfârșitul cărții. Între noi le numim *millihenrisme* și spunem *millihenrizarea* datelor, în loc de *analizarea* lor.

La un moment dat pe parcursul acestei activități, am luat decizia-cheie să sortăm întrebările în funcție de răspunsurile la întrebările din secțiunea de interviu acum intitulată „Modalitățile de cunoaștere“, dar care pe atunci se chema „partea Perry“. Am salutat hotărârea cu ușurare, brusc sigure că era corectă, însă ne-a luat mult timp să ajungem la ea. Inițial, înseși întrebările i se păruseră problematice lui Mary, urmând să demareze interviuarea mamelor de copii mici în una dintre cele mai sărace zone rurale din țară. Ea protestase: „Nu poți să bați la ușa unei rulote din pădure și să-i ceri unei femei cu trei copii mici, agățați de ea, să-ți povestească despre teoria cunoașterii!“ Cum nu trebuia să întreprindem noi o asemenea misiune, am asigurat-o că sigur putea; va găsi o cale. La următoarea întâlnire, Mary a apărut radioasă: „Se poate!“ a zis ea. „Am făcut-o! Și e tare important! Multe dintre femeile astea nu se credeau în stare să gândească.“ Treptat, pe măsură ce am citit și recitat transcrierile interviurilor, am început să simțim – după cum afirmăm în primul paragraf al cărții – că supozițiile epistemice ale femeilor sunt centrale pentru felul cum își percep propria persoană și lumea. Epistemologia a devenit principiul de organizare a analizei datelor și cărții pe care începeam să o imaginăm. Ca să grăbim perioada de gestație a volumului, am închiriat o casă la mare pentru o lună și ne-am apucat să schițăm o propunere în vederea obținerii unui contract de editare. Familiile noastre veneau la sfârșit de săptămână; câinii au rămas la noi tot timpul.

Între timp devenise limpede că multe dintre răspunsurile date de femei la „întrebările Perry“ nu puteau fi forțate să se încadreze în „schema Perry“. Și în acest caz, ca și în altele când datele oferite de femei au deviat de la teoriile pe care le

adusesem în proiect, ne-am dat silința să le credem pe femei și să lăsăm teoriile. A fost surprinzător de dureros să renunțăm la teoriile care serviseră drept schelet pentru proiectul pe care ajunseserăm să-l prețuim ca pe o parte din noi înșine. Între noi ne refeream la acest proces în termeni brutali: „ciuntirea lui Perry“, „omorârea taților“. Jill își amintește că într-o zi din luna petrecută pe litoral stătuserăm afară discutând despre munca noastră și a lui Gilligan, absorbite de cartea ei.

În noaptea aceea a plouat, iar când ne-am trezit dimineața i-am găsit cartea afară, udă toată, imposibil de citit, perfectă. M-a speriat. Pentru prima oară mi-am dat seama că, elaborând o nouă declarație, i-am putea lăsa în urmă pe alți teoreticieni, ne-am putea altera irevocabil relațiile cu ei. Mă îngrijora mai cu seamă Perry, unul dintre principalii mei coordonatori la Harvard. Am început să caut o metaforă pentru ceea ce făceam: izolam picături individuale de ploaie într-o furtună. A fost greu să mă descotorosesc de formarea mea clasică în psihologia dezvoltării.

Am continuat totuși să ne elaborăm teoria. După ce am codat transcrierile din perspectiva reconstrucțiilor noastre la pozițiile lui Perry, fiecare și-a asumat responsabilitatea să recitească foarte atent și să analizeze un calup de transcrieri reprezentând o anumită abordare. La capătul lunii pe litoral aveam o propunere de carte. Cu un contract de carte în mână, ne-am apucat de scris. Nancy își amintește:

Fiecare și-a luat de scris o temă și a pregătit o primă versiune a unei secțiuni. După aceea am dat versiunea tuturor celorlalte, pentru comentarii; dacă grupul nu era satisfăcut de schiță, prelua altcineva secțiunea și o rescria. (Nu am

scris în computer decât pe la jumătatea proiectului; cele patru procesoare de text pe care le aveam nu erau compatibile, prin urmare transferul pe dischetă era imposibil; a trebuit să rescriem mult.)

Pe măsură ce conversația noastră s-a mutat pe hârtie, ideile au continuat să prolifereze și au devenit chiar mai interconectate – ca și noi, de altfel. Nancy:

Dintre multele amintiri ale colaborării noastre, o experiență aparte îmi vine întotdeauna în minte când mi se cere să descriu cum a fost. Stau în fața noului meu computer. Am dinaintea ochilor cuvintele lui Blythe, Jill sau Mary și comentariul de pe margine al celorlalte două lângă mine. Sarcina mea e să rescriu, dar mai întâi trebuie să tastez cuvintele colegei mele în procesorul meu word. Hotărăsc să editez în timp ce tastez. Mă uimește procesul în evoluție; iau cuvintele altcuiva (o persoană pe care o respect, în care am încredere și ea în mine), îi citesc textul lent, încerc să-i înțeleg intenția din spatele cuvintelor alese, încerc să mă pun în locul ei, astfel încât să simt în mintea și inima ei, să caut sensul dat de ea înainte de a impune cuvinte noi sau un sens de la mine, să-mi imaginez ce putea fi atât de important pentru ea încât să spună că trebuie să am grijă să nu pierd înțelesul. Doar atunci îngădui unor cuvinte noi să-mi curgă din degete – cuvintele sunt ale mele, dar în aceeași măsură și ale ei. Acest proces încetinit de lectură – participare – tastare m-a ajutat să înțeleg o prietenă și o colegă într-un mod pe care nu-l atinsesem prin conversație sau prin citirea inițială a textului. M-am simțit atât de aproape de ea, de perspectiva ei interioară, încât aproape că o simțeam generând idei, glumind, divagând. O cunoșteam

într-un fel nou. Mai târziu, întorcându-mă cu gândul la această experiență, am început să bănuiesc că acest tip de proces ar putea să funcționeze în sălile de clasă. Să le dau studenților ca temă să-l editeze pe Platon, de exemplu. Să le spun să-l rescrie pe Platon în cuvintele lor.

Mary își amintește o experiență similară de rezonare cu femeile pe care le interviuaserăm pe măsură ce le tasta cuvintele: „Am simțit că mă deschideam față de aceste femei pe măsură ce cuvintele lor curgeau prin corpul meu ajungând pe hârtie“.

Înaintând cu scrierea cărții, conversațiile, atât de exuberante și de eliberatoare înainte, au devenit mai nuanțate, mai focalizate și mai selective. Mary:

Expediam o versiune și peste câteva zile textul se întorcea plin pe margini cu remarci de genul: „?“ , „neclar“, „dovezi?“ și chiar „vai“. Sau: „Zi mai mult; e foarte interesant“ și „Recitește interviul #42; formulează bine ideea asta“.

Scriam înconjurată de teancuri de interviuri transcrise, citate marcante și însemnări făcute din literatura de specialitate citită, precum și fotocopii ale versiunii mele anterioare. Fiecare fotocopie era acoperită de scrisul de mână caracteristic al uneia dintre colege. Comentariile lui Blythe erau notate întotdeauna în creion, abia schițat. Acolo unde ideile mele i se păruseră vagi, puneam semne de întrebare minuscule. Celelalte două femei foloseau un scris apăsător, cu cerneală tare. A lui Jill, îmi amintesc, era adeseori violet. Mă simțeam parcă în dialog cu o mare diversitate de voci – cu numeroasele femei pe care le interviuaserăm, cu gânditorii ale căror cărți le citiserăm și cu dragele mele colege. Treaba mea era să vorbesc cu cât mai multe cu putință.

Primele noastre versiuni, își aduce aminte Blythe, semănau foarte mult cu prima ei lucrare scrisă la cursul de Engleză 1 din facultate, pe care primise un calificativ mediocru însoțit de comentariul: „Măcar ți-ai unit citatele prin conjuncții, ceea ce nu pot spune despre toți colegii tăi“. Editoarea noastră de la Basic Books, Jo Ann Miller, a subliniat același lucru: „Aici n-avem decât descrieri. Repetați mereu: «și pe urmă cealaltă femeie a zis... Iar apoi altă femeie a zis»“. Ne amintea de cuvinte pe care noi înșine le scriam uneori pe marginea lucrărilor studenților („Unde ești *tu* în lucrarea asta?“) și de muștrările de mai înainte ale lui Milly Henry („*Folosii-vă* mintea“).

Însă cele care conținuau nu erau oare vocile femeilor? La urma urmei, hotărâserăm să scriem o carte tocmai fiindcă vorbele lor ni se păruseră atât de emoționante, iar gândurile lor atât de importante, încât simțiserăm că lumea trebuia să le audă. Pe parcurs însă, ne-am dat seama că, acționând ca simple instrumente pentru vocile femeilor, ne purtam cu *altruismul* cu două tășuri comun în rândul femeilor, dovedind un cuvenit respect umil față de înțelepciunea altora, dar și o reticență lașă de a ne construi și a ne comunica propriile cunoștințe. La îndemnul lui Jo Ann și, treptat, dictat și de interiorul nostru, ne-am silit una pe alta să creăm „concepte din ce în ce mai bune“. Mary:

Când una dintre noi avea senzația că a dat peste ceva important, celelalte trei o ajutau să găsească citatele care puteau să susțină și să amplifice ideea. Eram ca niște detectivi, depistând indicii, construind un caz, dezlegând un mister de nepătruns. Uneori cineva spunea ceva de genul: „Ideea ta părea perfectă. Mă miră numai că nu este confirmată de interviuri. Ar fi trebuit să fie, dar nu este“.